

24 αἱ ἐπιστολαὶ 28 Παντέκτην 30 Παντέκτης 38 κονδάκια κονδάκια 332,2 χρυσοῦς] χρυσός 3 χρυσοκενητά (;) ἔχοντα 9 ἀνεμομιλιάριον 10 εἰς τὸ] τὸ 11 ιβ] δώδεκα 19 κυριακοδόξουν 19 προφητία 20 κονδάκια 23 μετάφρασιν 26 μέμβρανον] βέβρανον 31 δύο¹ πυρροϊστία 31 λυκῆναι] λεκάναι 32 ἀφ' ὧν τὰ 32 χαλκοστάμνη 33 κόνια ἀμφίβολον πάντως ὀρθὸν κόνια 33 - 34 πυρρομάχιν ἢ πυρρομάχους³⁵ δεκαεπτὰ 36 πρὸ τοῦ ὑνία προσθέτει τὸ ἔγγρ. τζικαλικὰ ἐπὶ 36 ἕτερα 37 τζικαλικὸ 38 πηλωτοπροσκέφαλα ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ πλωτοπροσκέφαλα 39 ἔρινα τεσσαράκοντα 40 ἐπεύχιν 40 καὶ σινδόνια καὶ προσόψια 333,4 δεκατρία 5 Φραντᾶλη 8 καὶ 12 Βασιλικῶ 9 εἴκοσιν 14 Βαλανίδα 15 ἐν τῇ τοποθεσίᾳ 19 Καλαμούδη καὶ τοῦ γὰρ αὐτοῦ 25 Χηρόλακος 34 ὀνοματωθὲν] ὄν κάτωθεν 334,3 Μοντοηλικίνας 5 Μαηδόνη 9 προσενέξεως 15 δεκαοκτὼ 20 αὐτῶ] αὐτῶ ἅπαντα 22 τοῦ Ποταμίου; ἐπὶ τῆς φωτογρ. τοῦ ἔγγρ. ὀλίγον τι δυσανάγνωστον πιθανὸν τῇ Ποταμίᾳ <τοῦ> πβλ. κατωτέρω 36 - 37, 335,1 καὶ 335,26 27 - 28 τοῦ τε Ξερδοπούλου 32 Μοσχανά 335,3 ἕτερον τὸ 10 πρόσθεν] προγονικὸν 11 τοῦ ἄνωθεν 20 Ῥωμανοῦ 24 Τζακανδύλη τὸ ἔγγρ. ἀντὶ Τζυκανδήλη 29 ὀρέγεται ὀριγῆται 37 ἀγορασίας 336,1 Πασινάλη 1 πεντεκαίδεκα 2 δεκαεπτὰ 11 Μαρδύμων] Καρδύμων 15 ἀντὶ ἐκεῖνος μετὰ τοῦ Λεβεροῦ γράφει ἐκεῖνος Μυτᾶς ἐν τῇ αὐτῇ τοποθεσίᾳ χωράφιον τοῦ Φουλάνου περιελθὸν μοι ἐξ ἀγορασίας χωράφιον τὸ ἐπιλεγόμεον Καλαμαρίτζην περιελθὸν μοι ἀπὸ τοῦ Λιβεροῦ 19 Ἐμβδούλας] Ἐμβολῆς 20 Γκριηῆ 34 γούρνα 35 μετὰ τὸ εἰσὶ πρόσθες: κρατῶντα τὸ ἐκεῖσε μονοπάτιον, ὅπερ ἀπέρχεται πρὸς τὴν Κασιλόκωμην τὰ ἀριστερὰ τὰ κάτωθεν τῆς μονῆς εἰσὶ 37 Κασιλοκωμήτου 337,1 τὰ περὶ δὲ 4 Ἀειστέραις] ἀριστερὰ 10 Φλατοσύμη 10 Ἀκανθοπάτου τοῦ Βοτανειώτου 15 συκαμινέων 17 παρὰ] ἀπὸ 23 Προοίκων 24 μεσοποταμίσεως 25 χωράφια] χωράφιον 31 Στιχεράριον 32 Σεπτέμβριος, ὁ Ὀκτώβριος καὶ ὁ Νοέμβριος 33 Στιχεροκαθιστάριον 34 Κονδάκιον 338,4 ὀνικὰ] ὀνικὰ ἄρρενα καὶ θήλεα 11 - 12 ἀλλαγάτορος 13 σιδηροκάνθωτα 25 προσέθετο] περιέθετο 339,6 μετὰ τὸ ,ςψνς' προσθέτει σημεῖον σταυροῦ.

Α. ΣΙΓΓΑΛΑΣ

Κ. Ἀμάντιου. Ἡ Μονὴ τῶν Μουνδῶν ἐν Χίφ. Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «Ἐναισίμων» (Ἐθῆναι 1931) σελ. 451 - 469.

Αἱ Μοναί, ἀνήκουσαι κατὰ τὸν μεσαῖωνα καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους εἰς τὴν τάξιν τῶν «Κρατούντων», μετὰ ἱεροῦ ζήλου καὶ πρὸς τὸ ὑλικὸν των συμφέρον διεφύλαττον τὰ ἔγγραφα, τὰ ὅποια ὄχι μόνον τὴν ἴδρυσιν καὶ σύστασιν αὐτῶν ἐπιστοποιοῦν, ἀλλὰ καὶ τὴν κτηματικὴν των περιουσίαν κατωχύρουν. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου παρέσχον πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν

ιστορικήν ἔρευναν, διαφυλάξασαι σπουδαῖον ἱστορικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ματαίως θὰ ἀνεξήτοῦμεν ἐκτὸς τοῦ περιβάλλοντος τῶν Μονῶν. Ἡ ἱστορία των ἐπομένως, ἰδίως ὅταν αὐτὴ βασίζεται ἐπὶ ἐγγράφων πηγῶν καὶ ὄχι εἰς τὴν φαντασίαν μοναχοῦ τινος, ἀποτελεῖ σπουδαῖον κεφάλαιον τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς ἱστορίας, τῆς ὁποίας πλεῖστα ὅσα σημεῖα σκοτεινὰ δύναται νὰ διαφωτίσῃ. Ἐνεκα τούτου παραξενεύομεθα πολὺ, ὅτι ἀκόμη δὲν ἐγράφη ἡ πραγματικὴ ἱστορία τῶν Μονῶν, τοῦλάχιστον ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι διέσωσαν μέχρι σήμερον τὰ περισσότερα καὶ σπουδαιότερα ἔγγραφα, ὡς εἶναι αἱ Μοναὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ ἡ περιώνυμος Μονὴ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τῆς Πάτμου, ἀφοῦ μάλιστα τὰ ἔγγραφα εἶναι «κινητὰ» καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διαφοροτρόπως, ὡς γνωστόν, ἐγκαταλείπουν τὰς Μονάς. Ἡ ταχεῖα, ἀλλὰ καὶ ἐπιμελεμένη ἐπομένως αὐτῶν δημοσίευσις ἐπιβάλλεται. *

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀμάντου δημοσιεύσεως τεσσάρων ἀνεκδότων ἢ κακῶς ἐκδοθέντων πατριαρχικῶν ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1578, 1701, 1746, 1688 καὶ ἑνὸς ἰδιωτικοῦ τοῦ 1620. Ὁ Κ. Ἀμαντος προτάσσει σύντομον ὑπομνηματισμὸν τῶν ἐγγράφων, παραθέτει δὲ καὶ πανομοιότυπα τῶν τεσσάρων πατριαρχικῶν καὶ ἑνὸς ἄλλου τοῦ 1755, ἐπίσης πατριαρχικοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ κείμενον εἶχε δημοσιεῦθῃ καλῶς τῷ 1899 ὑπὸ Ἰ. Φοροπούλου εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς ἐν Χίῳ Μονῆς τῶν Μουνδῶν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἱστορίαν τὰ τρία πρῶτα ἀναφέρονται. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 τοῦ 1688 εἶναι ἐπιβεβαιωτικὸν σιγίλλιον καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐν τῷ χωρίῳ Βολισσῷ ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τῆς Καμπαναριωτίσσης, σπουδαιότερον τῶν προηγουμένων, ἐπειδὴ συμπεριέλαβεν ἐν συμβολαιογραφικῶν ἐγγράφων τοῦ 1673 καὶ ἐν ἄλλο «ἀπὸ τοῦ κώδικος τῆς Μητροπόλεως Χίου ἐκβεβλημένον» τοῦ 1680. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 ἰδιωτικὸν ἔγγραφο ἐλήφθη ἐκ σφζομένου μέχρι σήμερον κώδικος τῆς Μονῆς τῶν Μουνδῶν, περιέχοντος διαφόρους πράξεις, ἀφιερωτήρια, ἐνοικιαστήρια κ.τ.τ. Ἐνῶ δὲ ἀπὸ τὰ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενα, ὅπως συνήθως ἀπὸ τὰ περισσότερα πατριαρχικὰ ἔγγραφα, μετὰ δυσκολίας προπαθεῖ τις νὰ ἀντλήσῃ ψιχία τινὰ γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος, ἐκάστη γραμμὴ τοῦ τελευταίου συντόμου ἰδιωτικοῦ ἐγγράφου παρέχει εἰς ἡμᾶς νέας πληροφορίας περὶ τῆς ζωγραφικῆς τέχνης κατὰ τὸ 1620 ἐν Χίῳ, ὥστε νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸ τὸ σπουδαιότατον πάντων.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ Κ. Ἀμαντος μᾶς πληροφορεῖ (σελ. 454), ὅτι «εἰς τὰ Μουνδὰ φυλάσσονται ἀκόμη καὶ τρεῖς κώδικες τῆς Μονῆς, ὅπου ἀντεγράφοντο διάφοροι πράξεις, ἀφιερωτήρια, ἐνοικιαστήρια, ἔγγραφαί μοναχῶν κ.τ.τ. ».

Ἡ συστηματικὴ ἔκδοσις τοῦ ὀρισμένως πλουσίου καὶ πολυτίμου αὐτῶν ὑλικῶν θὰ συναντᾷ βεβαίως πολλὰς δυσχερείας ὑπὸ τὰς σημερινὰς τυπογραφικὰς συνθήκας· ἐν τούτοις λεπτομερῆς τις ἐξέτασις τῶν κωδίκων τούτων,

περιγραφή και σύντομος απόδοσις τοῦ περιεχομένου τῶν ἐν αὐτοῖς συσσωρευθέντων ἐγγράφων, θὰ ἦτα ἐπιβεβλημένη. Εἶναι ἀνάγκη μὲ τὸν καιρὸν νὰ γνωρίσωμεν τί εἶδους ἀρχαϊκὸν ὕλικὸν σφίζεται ἀκόμη παρ' ἡμῖν, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ εἰς τὰ ἐκάστοτε ὑπὸ εἰδικῶν πραγματευόμενα ἱστορικὰ θέματα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀπεφεύγοντο τὰ περίεξ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων, ὑπὸ ἔρασιτεχνῶν ἰδίως, δημοσιευόμενα πολυάριθμα ἀρθρίδια μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναμασημάτων, τὰ ὅποια καθιστοῦν τόσον δύσκολον καὶ ἐπίπονον τὴν ἐπισκόπησιν τῆς παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε συντελεσθείσης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, συγχρόνως δὲ θὰ διηκολύνετο καὶ ἡ «παράδοσις εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν», τὴν ἔλλειπιν τῆς ὁποίας τόσον πολὺ ὄλοι μας αἰσθανόμεθα, μόλις δοκιμάσωμεν νὰ πραγματευθῶμεν οἰονδήποτε ἱστορικὸν θέμα, ὡς ἐτόνισεν πολὺ ὀρθὰ ἀλλαχοῦ ὁ κ. Κ. Ἀμαντος (πβλ. Ἑλληνικά 2, 484).

Αὐτὰ ὡς ἐν παρόδῳ. Συγκεκριμένως ἤθελον νὰ παρατηρήσω, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως Ἰακώβου Ἀργέντου εἰς πολλὰ ἀντίγραφα σημειούμενον «ἀπὸ παλαιὸν» δυνατὸν νὰ σημαίη ἢ «ἀπὸ παλαιὸν βιβλίον ἢ κώδικα ἢ ρεγίστρο», ἢ καὶ «ἀπὸ παλαιὸν ἐγγραφον», ὅτε πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀντεγράφησαν εἰς τοὺς κώδικας ἀπὸ λυτὰ ἐγγραφα, σφζόμενα ἀκόμη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἀντιγραφέως.

Εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐγγράφων θὰ ἠθέλομεν νὰ εἶχε ληφθῆ περισσότερον ὑπ' ὄψιν τὸ παλαιογραφικὸν καὶ διπλωματικὸν μέρος. Καὶ μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν πανομοιοτύπων μένουσιν ἀκόμη διὰ τὸν εἰδικῶς μὲ τὴν διπλωματικὴν καὶ παλαιογραφίαν ἀσχολούμενον μερικαὶ ἀμφιβολίαι, ὡς εἶναι ἡ σφραγίς, τὸ σχῆμα, τὰ σημειώματα τῆς Γραμματείας κ.τ.τ. Ἐπίσης χωρισμὸς τις τῶν ἐκτενῶν πατριαρχικῶν σιγιλλίων εἰς παραγράφους θὰ διηκολύνε τὴν ἐπισκόπησιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Ἰδίως εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 5, ἐνθα περιλαμβάνεται, ὡς ἀνέφερον ἀνωτέρω, τὸ περιεχόμενον δύο ἄλλων σχετικῶν ἐγγράφων, γίνεται περισσότερον ἀντιληπτὴ ἡ ἔλλειψις αὕτη (πβλ. 466, 21 καὶ 467, 51). Ἡ δὲ ἀριθμησις κατὰ στίχους τοῦ πρωτοτύπου θὰ διηκολύνε τὴν παραβολὴν τοῦ κειμένου πρὸς τὰ πανομοιότυπα.

Τὰ γενικὰ ταῦτα ἐπιθυμῶ νὰ τελειώσω μὲ τινὰς παρατηρήσεις.

Ἐγγρ. 1,27 κειμένην ἔχει πραγματικῶς τὸ ἐγγραφον ἀντὶ κειμένης 2,17 ἀντὶ τοῦ (δ) δύναται νὰ συμπληρωθῆ (ὄπερ), τὸ ὁποῖον θὰ συνεπλήρωσε καλύτερον τὸν ὑπάρχοντα χώρον 3,101 (...) πρέπει νὰ συμπληρωθῆ διὰ τοῦ ἔτει ἢ ἐν ἔτει κατὰ τὸ ἐπόμενον ἐν μηνὶ 3,101 175 ἐνταῦθα ἢ πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ γραφεὺς ἔσφαλε εἰς τὸν ἀριθμὸν τῆς ἰνδικτιῶνος, ἢ νὰ ἀναγνώσωμεν εἰς τὸ ἐγγραφον θ75, ἐπειδὴ μὲ τὸ ἔτος 1746 συμπίπτει ἢ ἐνάτη καὶ ὄχι ἡ δεκάτη ἰνδικτιῶν, ὁ δὲ ἀριθμὸς τοῦ ἔτους αψμς⁹ διακρίνεται σαφῶς. 5,67 ἔθος ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ἔτος; 6,9 δυσι-κὸν]δυτικόν. Διὰ τὴν διπλωματικὴν ἀκρίβειαν δύναται νὰ σημειωθῆ ὅτι

τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ὑπάρχει: 1,2 μετὰ τὸ Πατριάρχης, 2,2 ἐπίσης, 461,86-87 πρὸ τοῦ Καλλίνικος καὶ 464,103, μετὰ τὸ Πατριάρχης 465,2 ἐπίσης.

Α. ΣΙΓΑΛΑΣ

Martini Crusii. Diarium, 1598-1599, ἐκδιδόμενον ὑπὸ W. Göz καὶ Ernst Conrad ἐν Τυβίγγῃ 1931. σ. VIII+420 8°.

§ 1. Πρὸ μηνὸς ἐξῆλθε τῶν πιεστηρίων τοῦ ἐν Τυβίγγῃ γνωστοῦ ἐκδοτικοῦ βιβλιοπωλείου Laupp ὑπὸ τὸν ἄνωθι τίτλον νέος αὐτοτελῆς τόμος τοῦ Ἡμερολογίου (Diarium) τοῦ φιλέλληρος καὶ φιλανθρώπου ἐκείνου τῆς Τυβίγγης καθηγητοῦ Μαρτίνου τοῦ Κρουσίου. Ὁ τόμος οὗτος περιλαμβάνει τὸ δεύτερον καὶ τελευταῖον μέρος τοῦ ΣΤ^{ου} τόμου τοῦ Ἡμερολογίου (ἀπὸ τῆς σ. 627-840) τοῦ ἔτους 1598 καὶ ὄλον τὸν Ζ^{ον} τόμον (ἐκ σ. 608) τοῦ ἐπομένου ἔτους 1599.

Οἱ διαληφθέντες τόμοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν κώδικα τὸν ὑπὸ στοιχ. καὶ γρ: Μh 466 ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου, ὅστις ἀπαρτίζεται ἐν ὄλῳ ἕξ ἔννεα τόμων πολυσελίδων. Τὸ ποικίλον περιεχόμενον αὐτοῦ, τὸ πολύτιμον καὶ χρήσιμον καὶ περιεργον ἅμα, κατέστησα ἐν πρώτοις γνωστὸν διὰ τῆς μελέτης μου ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τοῦ ἀειμνήστου Κόντου (1893), ἐν τῇ R. d. Études Grecques (1898) καὶ τελευταῖον διεξοδικώτερον καὶ ἐπιστατικώτερον ἐν ταῖς περὶ Λασκάρων καὶ περὶ Παλλῶν πραγματείαις μου ταῖς δημοσιευθείσαις ἐν τῇ παρούσῃ Ἐπετηρίδι κατὰ τὸ ἔτος 1927.

Ὁ Κρούσιος εἶναι ὁ τῶν γλωσσῶν καὶ συγγραφέων ἑκατέρας Ρώμης καὶ τῆς Ρητορικῆς ἐν Τυβίγγῃ διδάσκαλος, ὁ ἀπὸ τοῦ 1559 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (Φεβρ. 1607) ἐν τῇ συμπαθεῖ πόλει τῆς Βυρτεμβέργης μετὰ σθένους καὶ λεπτολόγου παρρησίας κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσιον τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐρευνήσας περὶ ὄλων τῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν ἀφορῶντων, εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ Μελάγχθονος, Ρεϋχλινίου, Κουρέρου καὶ Καμεραρίου Ἰ. ἐν τῇ περικλύτῳ Ἀκαδημίᾳ τῆς Τυβίγγης, διδάσκαλος τῶν κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, Φιλολογικὴν τε καὶ Θρησκευτικὴν, χρόνων. Ὁ Κρούσιος εἶναι ὁ τολμητίας ἐκεῖνος Σουηβός, ὅστις αὐθόρμητως ἐζήτησεν, ἵνα πληροφορηθῇ ἐπακριβῆς πῶς ἔχουσι τὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνος, οὗ τοὺς ἀρχαίους θησαυροὺς ἀποθησαυρίζων ἐδίδασκεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μετ' ἰδιαζούσης στοργῆς, πῶς τὰ τῆς γλώσσης αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς θρησκείας, διότι ἐνομιζέτο ὅτι σχεδὸν τὸ ἔθνος δὲν ζῆ, ὅτι καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ σὺν τῇ ἑλευθερίᾳ ἀπώλεσε. Καὶ λοιπὸν ἔκρουσεν, ὡς λέγει, «πόρρω ἀπρωκισμένος καίπερ οὐ βασιλεὺς μακρόχειρ, θύρας ἡσφαλισμένας φορτικῶς μὲν ἴσως, εὐτυχῶς δ' ὅμως καθάπερ